

Catalunya dins l'Espanya centralista (1624-2019)

Quintí Casals Bergés

**Edicions de la Universitat de Lleida
Lleida, 2019**

“Mapa politico de España en que se presenta la división con la clasificación política de todas las provincias de la Monarquía según el régimen especial dominante en ellas”. Dins Francisco Jorge Torres Villegas. Cartografía hispano-científica ó sea los mapas españoles en que se representa a España bajo todas sus diferentes fases. Madrid, Imprenta de D. Jose María Alonso, 1852, tomo primero, p. 296-297.

Índex

Pròleg	13
Explicar-me	21
Dos aclariments previs	23
Sobre la bibliografia	23
Els conceptes i termes: nació, estat, estat nació i nacionalisme.....	24
El debat sobre el nacionalisme a Espanya	34
Introducció	45
1. L'origen del centralisme a Espanya	53
El 'Memorial secreto' del comte-duc d'Olivares (1624).....	57
La guerra dels Segadors (1640-1652).....	62
La guerra de Successió (1701-1714) i la pèrdua de les constitucions a Catalunya.....	68
Mite o realitat sobre la pèrdua de llibertat dels catalans i la seva repressió	79
La repressió	81
La uniformització jurídica i administrativa	84
L'estat centralista i el mite nacional: origen del nacionalisme uninacional espanyol.....	94
La Il·lustració historicista i l'erudició: origen del precatalanisme.....	104
2. La política de l'Antic Règim	111
Les Corts de l'Antic Règim.....	111
'Memorial de Greuges' de 1760.....	113

3. La nova política liberal del segle XIX	125
Les revolucionàries Corts de Cadis (1810-1814)	125
Sobirania nacional i constitucionalisme	128
Nació i nacionalisme en la Constitució de 1812	131
La Junta de Catalunya i la seva reclamació foral.....	140
Catalunya atribolada	149
El Trienni Liberal (1820-1823)	153
4. La revolució liberal i la confirmació del model estatal centralista (1833-1868)	159
La revolució burgesa (1833-1843)	160
La divisió provincial d'Espanya (1833)	162
La transició cap al liberalisme	164
5. Els moviments socials de Barcelona durant la revolució burgesa (1834-1843)	169
Les primeres bullangues (1835-1836).....	170
Les bullangues del Trienni Progressista (1840-1843): l'aparició del republicanisme	176
El pronunciament moderat de 1841	178
Els fets de Barcelona del novembre de 1842	182
El pronunciament contra Espartero a l'estiu de 1843	186
La proposta de reunió de la Junta Central	188
La rebel·lió centralista continuava.....	190
La repressió militar de les bullangues de Barcelona (1841-1843)	196
La reacció moderada i la caiguda del Partit Progressista	197
6. La culminació del centralisme liberal espanyol: el regnat d'Isabel II (1843-1868)	199
La consolidació cultural de l'uninacionalisme liberal espanyol	207
El nacionalisme a Catalunya fins al 1875.....	211
La gestació del federalisme i la refundació del Partit Demòcrata (1849).....	221
El Bienni Progressista (1854-1856)	223
El conflicte de les selfactines (1854)	227
La caiguda del liberalisme censatari i la Democràcia (1856-1868)	231

7. El sexenni revolucionari (1868-1874)	241
El pacte federal de Tortosa (maig-juliol de 1869).....	246
Les quintes en la història contemporània d'Espanya	257
La revolta de les quintes i un nou bombardeig a Barcelona (1870)	260
La Jove Catalunya (1870-1875).....	263
El carlisme (1872-1875).....	266
L'adveniment de la Primera República: 11 de febrer de 1873.....	270
L'Estat Català	272
La Primera República: fallida del federalisme.....	275
La darrera resistència federal: El Xic de la Barraqueta	280
8. El retorn a la monarquia constitucional i la restauració borbònica (1875-1931)	285
El llarg camí fins a assolir la Mancomunitat de Catalunya (1875-1914)	286
El Projecte de Constitució Federal per a Espanya de 1883 i el Programa Federal de 1894	290
El Memorial de Greuges de 1885 i l'eclosió del catalanisme amb Valentí Almirall	294
Regionalisme, missatge a la reina regent de 1888 i redefinició del catalanisme...300	
Les Bases de Manresa de 1892.....	304
Un desastre el 1898: moviment obrer i estat de setge per a Catalunya	307
Els anys previs al desastre del 98 a Catalunya.....	310
Reorganització del catalanisme	316
Un governador civil uninacional a Lleida: Martos O'Neale (1899-1900).....	321
9. Els anys previs a la Mancomunitat: definició del nacionalisme català	327
Prat de la Riba i 'La nacionalitat catalana'	335
L'experiència parlamentària de Solidaritat Catalana	339
La Setmana Tràgica	342
10. La Mancomunitat de Catalunya i la seva transcendència política (1914-1925)	345
El projecte d'Estatut d'Autonomia de 1919	351
La guerra social de Catalunya (1919-1923)	360

11. La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)	365
Nous partits catalanistes i noves idees (Antoni Rovira i Virgili i Gaziel)	369
12. La Generalitat republicana (1931-1939)	377
La proclamació de la República	377
El camí cap a l'autonomia (1932)	382
El fracàs de la Segona República	390
La Guerra Civil (1936-1939)	398
13. La dictadura de Franco (1936-1975)	407
Repressió, exclusió i construcció del règim	407
De l'autarquia a l'obertura controlada del franquisme	415
La 'regència' de Franco	418
La continuïtat del règim	423
El resistencialisme de la cultura catalana	427
El final del franquisme	442
14. La Transició espanyola: en cerca de la democràcia perduda	447
La Constitució de 1978: reafirmació de la unitat i centralisme d'Espanya	459
La Transició a Catalunya	467
15. La democràcia a Espanya (1978-2003)	475
El pujolisme a Catalunya (1980-2003)	475
El retorn del bipartidisme a Espanya (1982-2003)	479
Pujol i la governabilitat d'Espanya	484
Les CUP i la democràcia participativa	488
16. La deriva independentista catalana i la reacció de l'estat nació espanyol	491
L'uninacionalisme espanyol es redefineix	491
L'Estatut d'Autonomia del 2006 i la sentència del Tribunal Constitucional del 2010	496
La deriva sobiranista (2010-2019)	501
L'1-O: punt d'inflexió definitiu en la política a Catalunya?	512
Conclusió	527
Apèndix	547

Pròleg

Aquest llibre no és fruit de les circumstàncies, tot i que el seu autor, Quintí Casals, reconeix que, sense els fets del passat octubre del 2017, no l'hauria escrit de la mateixa manera. Perquè una obra com aquesta no s'improvisa en poc temps, és a dir, no pot ser confegida amb pretensions d'oportunitat. Només cal veure'n el gruix i el rigor argumental per adonar-se que aquest llibre és el resultat de molts anys de lectures, de recerques i de reflexions força acurades. Ha estat, sens dubte, un treball llarg i complex mirar d'ordenar les moltes temàtiques que s'analitzen fins a elaborar un producte final tan coherent com rigorós.

El llibre ens condueix, a partir d'un molt documentat recorregut de més de tres segles, a l'anàlisi dels orígens de l'actual confrontació política entre una bona part dels ciutadans de Catalunya i els governants espanyols. Casals es pregunta si ens trobem davant d'una nova crisi que acabarà revelant la tradicional impotència política dels catalans, com sostenia el sempre pessimista Gaziell. O si, en canvi, el conflicte acabarà palesant que ja no hi ha camí de tornada, que el trencament polític és irreversible i que, tard o d'hora, es materialitzarà. Ja ho veurem: els historiadors no som profetes. Però sembla que alguns ens atrevim a pronosticar, en vista de l'experiència dels darrers segles, que l'actual crisi té unes característiques tan especials i tan diferents respecte a les anteriors que no es pot donar per tan segura la desfeta dels catalans.

Cal reconèixer, de tota manera, que som en temps confusos. Sembla mentida que, a començament dels segle XXI, encara ens preguntin als historiadors què és Catalunya i què és Espanya. Si avui hi ha gent que ens fa aquesta demanda, vol dir que la confusió creada entre la ciutadania a causa dels discursos contradictoris de polítics i periodistes, i també de molts historiadors, és molt considerable. I és davant d'aquesta realitat que Quintí Casals considera que la narració històrica és allò que pot explicar millor què volen avui els catalans. I per fer-ho ens ofereix un documentat llibre que estudia amb dete-

niment com han estat les relacions polítiques entre els catalans i els governants espanyols des de mitjan segle XVII fins ara mateix. És a dir, ens ofereix una visió a llarg termini.

Avui, fer aquesta tasca amb cura i rigor no és gens fàcil, atesa la llarga i esgotadora controvèrsia política i historiogràfica existent, i atesos els molts missatges esbiaixats que arriben als ciutadans per tota mena de vies. Molts mitjans de comunicació espanyols, i també les obres d'alguns historiadors, divulguen visions del passat tan *ràncies* i passades de moda que permeten que un polític atrevit com Mariano Rajoy gosi dir, tot cofoi, que “España es la nación más vieja de Europa”, i que després alguns aclamin amb veheència aquesta mostra d'ignorància històrica. Realment no serà gens fàcil fer entendre a molta gent que cal exigir als polítics, i per descomptat als historiadors, que elaborin argumentacions serioses per sostenir les seves tesis polítiques, i que no ens castiguin amb especulacions gratuïtes. Cal denunciar la intoxicació que s'està produint en el camp de la divulgació històrica, en què avui predominen més que mai unes visions del passat que responen a posicions ideològiques i que pretenen passar per estudis solvents. Quintí Casals esmenta i analitza en aquest llibre no pocs dels subproductes historiogràfics que s'han publicat els darrers anys i que alguns mitjans de comunicació han volgut convertir en obres de referència.

La temàtica de les identitats hispàniques, com molt bé s'explica en aquesta obra, ha generat des de fa decennis controvèrsies apassionades entre polítics i també entre historiadors. Ja fa més de 30 anys que el conegut sociòleg Juan J. Linz va llançar la tesi que la història dels nacionalismes hispànics era, de fet, la història d'uns projectes parcialment fracassats i d'unes frustracions compartides davant la impossibilitat de la victòria absoluta de cap d'ells. Ni el nacionalisme espanyol, deia Linz, havia aconseguit construir una nació estat sòlida i plenament acceptada, com sí que ho havia fet el francès, ni els nacionalismes alternatius —especialment el català i el basc— havien assolit el seu objectiu principal: exercir el poder d'una manera exclusiva i sobirana en els seus territoris. D'aquesta forma, en opinió de Linz, el segle XX hispànic estaria marcat per una confrontació identitària força peculiar, que no es donava en cap altre dels països europeus més propers. Significativament, aquesta suggeridora tesi no apareix mai de forma explícita en els debats públics, ni tampoc és recollida per molts historiadors. Ans al contrari, la majoria dels polítics espanyols la ignoren perquè assumir la tesi de les frustracions nacionalistes compartides suposaria haver de canviar moltes coses del seu ideari i de la seva actitud.

Davant d'això, ens trobem que els portaveus més rellevants del nacionalisme espanyol, des de fa moltes dècades, persisteixen a divulgar un discurs que nega l'existència de cap altra nació que l'espanyola i que fins i tot rebutja la possibilitat d'una pluralitat d'identitats dins del territori de l'estat espanyol. El fet és que el discurs oficial espanyol, des de fa gairebé tres segles, des del primer Borbó, ha volgut imposar l'exclusivisme nacional fins al punt que això ha esdevingut una mena de dogma de fe. S'ha volgut imposar, com una veritat inqüestionable, que només existeix la nació espanyola. I si alguns o

molts ciutadans afirmen tenir una identitat diferent, això no importa. Són uns sediciosos antipatriotes que mai no tindran un reconeixement legal, perquè les lleis s'elaboren a Espanya a partir d'aquella veritat inqüestionable.

El llibre que teniu a les mans és un bon repàs de la història de la persistent negativa oficial espanyola a reconèixer l'especificat catalana i dels mètodes emprats per voler esborrar-la. I analitza amb deteniment com ha estat possible la pervivència d'aquests sentiments d'identitat malgrat tot el que ha passat des de la monarquia autoritària dels Àustria fins als grans conflictes amb les polítiques centralitzadores espanyoles que van conduir a les tres derrotes catalanes, les de 1652, 1714 i 1939. I com és que, tot i la constant repressió política i cultural de la catalanitat, encara persisteix, en la consciència de la majoria dels ciutadans de Catalunya, el sentiment de pertànyer a una col·lectivitat específica que exigeix el dret a actuar com a tal. El llibre ens explica com, al llarg dels tres darrers segles, les diverses identitats van entrar en competència dins de la cada cop més centralitzada Espanya dels Borbons, si bé es tractava d'una competència desigual, atès que l'espanyola castellana era l'oficial, l'única reconeguda oficialment, i per tant, la protegida i privilegiada des del poder. Davant d'això, les altres identitats eren vistes i tractades com a restes d'un passat que calia superar i oblidar, i van ser marginades i, fins i tot, perseguides.

D'aquesta manera, la majoria dels governs espanyols dels segles XIX i XX van actuar com si l'única nació dels espanyols fos una realitat consolidada i es van guiar a partir de dos principis polítics: negar-se a reconèixer l'autèntica naturalesa de la crisi de penetració social de la identitat espanyola i creure que, per nacionalitzar de debò els ciutadans, calia bàsicament tenir més estat, més administració centralitzada i actuar amb més autoritat. Van confondre *nacionalitzar* amb *uniformitzar*, i en comptes d'intentar convèncer amb projectes nacionals suggeridors, moderns i plurals, van insistir a imposar la imatge més tradicional i unitària de la vella Espanya. Aquesta va ser una greu errada política, atès que va activar encara més els sentiments identitaris alternatius a l'espanyol. I així, les dues dictadures militars del segle XX, totes dues ferotgement uniformistes i repressores, no van aconseguir posar fi als nacionalismes alternatius, sinó tot el contrari: van provocar unes reaccions que els van reforçar i, a sobre, els van legitimar políticament. És per això que els especialistes en els processos nacionalitzadors parlen del fet que la dictadura de Franco, en realitat, va significar un procés de "nacionalització negativa", perquè va aconseguir uns resultats totalment oposats als que perseguia en reactivar i legitimar uns moviments que desitjava liquidar.

Des de la Constitució espanyola de 1978, el discurs nacionalista espanyol, si bé ha adoptat uns plantejaments democràtics, continua basant-se en els elements tradicionals del nacionalisme exclusiu: ferma defensa de la nació única i persistència de la identificació del que és nacional amb el que és castellà —llengua, cultura, història, etc. No hi ha hagut, en aquests quaranta anys de democràcia espanyola, cap proposta política que acceptés realment la pluralitat d'identitats existent dins de l'estat, i ni tan sols s'ha accep-

tat aquella proposta benintencionada d'alguns socialistes que defensava que Espanya era una "nació de nacions".

Però, per la seva banda, i des de 1980, la Generalitat de Catalunya ha creat uns instruments propis que han actuat com a agents de catalanització, especialment en sectors tan sensibles com l'ensenyament i els mitjans de comunicació (TV3, Catalunya Ràdio, etc.). Així, s'ha construït una esfera pública catalana en clara competència amb una esfera espanyola. L'acció de la Generalitat ha estat eficaç, atès que no sols es tractava de substituir una llengua per una altra, sinó, sobretot, de canviar els missatges sobre el país, la seva cultura, la seva història i la seva identitat. Perquè, en aquest terreny, tant o més important és el contingut —el missatge— que l'instrument —la llengua.

Durant aquestes darreres dècades, l'activa esfera semipública catalana, la societat civil, ha tingut un notable protagonisme com a instrument de reforçament de la identitat en ampliar el consens social envers la consciència de catalanitat i en esdevenir un privilegiat espai de desenvolupament i divulgació del que els especialistes qualifiquen de "nacionalisme banal". Fins i tot, dins l'esfera privada s'assumia amb total normalitat la immersió lingüística com a factor clau per a la integració al país i per a l'ascens social dels nousvinguts.

El que s'ha produït a partir del juny de l'any 2010, amb la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut català, és el trencament del pacte constitucional de 1978. Amb aquesta sentència es va posar de manifest la pretensió dels partits majoritaris espanyols —el PP i també el PSOE— de barrar el pas a tota possible visió federalista de la Carta Magna i la seva voluntat de tornar a la recentralització de l'estat, establint més control sobre les autonomies reivindicatives, com la catalana, endegant polítiques de laminació de les seves competències i procedint fins i tot al seu ofegament financer.

Ara bé, el gran canvi polític dels darrers vuit anys, la gran mobilització de la ciutadania catalana que ha conduït al divorci actual, es va plantejar més en termes polítics democràtics que no pas en el terreny exclusivament identitari. El que s'ha produït a Catalunya des del 2010 no ha estat una ofensiva nacionalista en defensa de la identitat catalana i els seus drets, com alguns mitjans de Madrid sostenen. No. Els qui han sortit al carrer són centenars de milers de "catalans emprenyats" que se senten maltractats pel govern espanyol. Ha arrelat la sensació que l'estat de les autonomies està evolucionant cap a una nova centralització i que els catalans estan essent discriminats per les noves polítiques governamentals espanyoles. Predomina la sensació que el problema no és tant no gaudir d'un estat propi com, bàsicament, tenir un estat en contra. Uns governs, unes corts i uns tribunals espanyols que actuen en contra dels interessos de la majoria dels catalans fins al punt de deteriorar-ne el nivell de benestar, d'impossibilitar l'eficient funcionament dels serveis públics i de posar en perill el futur de les properes generacions. L'actual model polític espanyol, amb una clara centralització de les grans decisions polítiques, està suposant —hi ha molts estudis que ho confirmen— una clara discriminació, en termes comparatius, dels ciutadans de Catalunya.